

HUNYADI MÁTYÁS ÉS HAVASALFÖLD

Amikor a história magyarországi művelőinek körében a mátyási külkapcsolatok kerülnek terítékre, a kutatás figyelme, nem minden ok nélkül, elsősorban északra és nyugatra terelődik. Ha nagyritkán a déli végek felé fordul az érdeklődés, az is kimerül a török–magyar kapcsolatok és/vagy harcok kutatásában, ismertetésében. Havasalföld és vele együtt Moldva mintha az utóbbi néhány évtizedben kikerült volna a hazai történetkutatás látóteréből, így meg kell állapítanunk, hogy az 1458 utáni magyar vonatkozású havasalföldi (és moldvai) történéseknek nincs teljességre törekvő, és ami ennél is fontosabb, modern feldolgozása hazánkban, noha eltagadhatatlanok a javulás első jelei.¹ A legutóbbi, magyar nyelven, magyar történeztollából származó, nagyobb ívű és terjedelmű, primer forrásokig nyúló összefoglalások az 1930–40-es években láttak napvilágot, s bár adataik máig megállják a helyüket, napjainkban némileg másképp gondolkodunk a kérdésről.² Azt azért még előre kell bocsátanunk, hogy a magyar nemzeti kutatást akkor és annyira kezdte/kezdi érdekelni Havasalföld története, amikor a törökök megjelennek annak határainál és ezzel egy időben a Magyar Királyságot fenyegetik, netalán be is törnek oda. Ha van tehát olyan korszak, amikor érdemes ezt az érdeklődést ébresztgetni, akkor Mátyás uralkodása éppen ilyen, mert török betörésből bizony akadt bőséggel.³

Hunyadi Mátyás 1458. évi trónra léptekor Havasalföld és Moldva fejedelemségei már csak részben hasonlítottak egykor szebb napokat látott önmagukra. A 14. század utolsó és a 15. század első évtizedében még más volt a helyzet. Lajos, majd Zsigmond királyok habár részleges függésbe vonták mindkét államot, azok még nem voltak megfosztva az önállóság minden elemétől. Ennek remek példája Moldva, amely egyre határozottabb lengyel kapcsolatokat építve, a korszakban egyfajta sajátosan értelmezett, mondhatnók balkáni önállósodás felé lépegetett.⁴ Ezt az idillinek látszó képet zúzták apróra a törökök sorozatos támadásai. Az első rigómezei csatában (1389) a balkáni országok koalíciója végzetesen megrendült, a bolgár és a szerb államiság lényegében árnyékká vált, területük a 15. században már csatátérnek tekinthető. Moldva és Havasalföld ekkora károkat ugyan nem szenvedett, azonban a Magyar Királysággal és a Török Birodalommal való, még a korábbinál is aktívabb kapcsolatfelvételt és adott esetben a részleges vagy teljes függést már nem kerülhették el. A két szomszéd azonban eltérő elvárásokat jelentett. Míg a Porta inkább a rendszeres adófizetést és a fegyveres semlegességet várta el, addig a magyar királyok sokkal inkább a havasalföldi fegyverekre, mintsem az ottaniak aranyaira számítottak.

A 15. század második harmadában, Hunyadi János kormányzósága (1446–1452), majd V. László uralkodása (1452–1457) alatt véglegesen és végzetesen világgossá vált Buda számára, hogy a török támadások legfeljebb csak rendkívüli erőfeszítések árán állíthatóak meg a magyar határok előtt. E cél, mármint az oszmán hadak távoltartása, elérésében játszott fontos szerepet a két balkáni vajdaság, de földrajzi

Számunk első hat tanulmánya a *Drakulaháza. Vlad Ţepeş és a Drakula-hagyomány* című konferencián, 2010. szeptember 10-én elhangzott előadások szerkesztett változata. A konferencia szervezői: A Pécsi Történettudományért Kulturális Egyesület, PTE BTK Középkori és Korajkori Történeti Tanszék, PTA PAB Kelet-Európa és a Balkán Munkabizottsága, Pécs2010 Központ.

helyzeténél fogva ekkoriban Havasalföld jelentősége még Moldvát is meghaladta, legalábbis Budáról nézvést. Ám az aktuális vajda, II. Vlad Dracul (1437–1442; 1444–1447)⁵ – aki a korábbi évek politikai-katonai helyzetéből fakadóan Zsigmond király megbízható híve, 1431-től például híres Sárkányos Lovagrendjének (ahonnan közismert mellékneve is ered) tagja volt – az 1430-as évek végétől mind gyakrabban nyújtott eleinte burkolt, később egyértelmű segítséget a törököknek. 1438-ban a helyzet már odáig fajult, hogy a többek közt Nagyszebenre törő Ali béget személyesen, csapatai élén vezette át a Kárpátokon.⁶

Mielőtt azonban Vladot hirtelen felindulásból, mint az egykori jötevőt, azaz Zsigmondot, eláruló ún. kétkulacos politikust ítélnék el, egy további szempontot illő felvillantatunk. Tisztában kell lennünk azzal, hogy Havasalföld katonai ereje még magyar segélycsapatok érkezése esetén sem volt képes ellenállni egy nagyobb szabású török támadásnak. Erre remek példa, hogy a sors – vagy az új szövetséges, az ugyancsak gyorsan változó bizalmú török vezetés – hamar megbüntette II. Vladot. 1442 márciusában, amikor egy ismételt erdélyi török betörés alkalmával már Hunyadi csapatai arattak győzelmet, az oszmánok a vajdát gyanították a vereség hátterében. Feltételezett árulóként rideg elutasításban volt része, s még a szultán előtt is magyarázkodásra kényszerült. Helyzetének megingása azonnal a trón elvesztésével járt, amit Hunyadi gyors, 1442. április–májusi betörése csak meggyorsított.⁷ Az esztendő török elleni harcainak menetére a pontot azonban a szeptemberi Jalomica folyó melletti győzelem tette fel, ahol a magyar sereg a teljes ruméliai hadat megfutamította.⁸

A keresztény fegyverek sikerének köszönhetően rövid időre a budai vezetés által jobban kedvelt II. Basarab (1442–1444) ült Vlad trónjára. Alig kétesztendei működésének kiemelt időszaka volt Hunyadi János 1443/44. évi ún. téli hadjáratának aktív támogatása.⁹ Ahogy azonban a magyar hadak elhagyták a vidéket, a török „örizetben” lévő II. Vlad kiszabadult és ismét visszatérhetett, így legkésőbb 1444 tavaszától már ismét Havasalföld ura.¹⁰ Az bizonyos, hogy a tragikus, vármái vereséggel záródó hadjárat idején már ő volt a vajda.¹¹ Ekkortól egészen 1447 végéig, amikor november–december folyamán Hunyadi János moldvai és havasalföldi hadjárata alkalmával le nem tette a trónról, ő irányította az országot.¹²

Az ekkor előlépő új vajda II. Vladiszláv (1447–1456) volt. Igaz ugyan, hogy a magyar hadak távoztával, valamint kihasználva, hogy Vladiszláv részt vett Hunyadi oldalán az 1448. október 17–20. között zajlott és súlyos vereséggel végződő ún. második rigómezei ütközetben, II. Vlad fia, az 1430-as évek elején született és később oly nagy hírnévre szert tett Vlad Ţepeş (Karóbahúzó Vlad) néhány hétre elfoglalta a trónt, de november végére ismét a visszatérő Vladiszláv volt a hatalom.¹³ Személyében egészen 1456 nyarán bekövetkezett leváltásáig eleinte többé, majd egyre kevésbé megbízható és a magyar érdekeket is szem előtt tartó vezető állt Havasalföld élén. 1455/56-ban részben önállósodási szándékai, részben pedig a fokozódó török nyomás hatására információknak van arról, hogy Vladiszláv török portyákat engedett át országán, melyek célja Erdély pusztítása volt.¹⁴

III. Vlad, azaz Vlad Ţepeş tehát csak Vladiszlávot követően térhetett vissza ismét apja trónjára. Hogy mikor, arról nehéz pontosan nyilatkozni. Vladiszláv 1456 áprilisában még élőként szerepel egy oklevélben, míg utódjának első ismert említése július 3-ról származik, tehát a váltásnak e két időpont között kellett bekövetkeznie.¹⁵ Mindenesetre Mátyás uralkodása elején Havasalföld élén Vlad Ţepeş állt, s bizony dacára annak, hogy hatalomba kerülését részben Hunyadi Jánosnak köszönhette, az első időkben még korántsem számított az ifjú király megbízható szövetségesének.

Ennek adta tanújelét például, amikor uralkodása első hónapjaiban Nagyszebenre tört, igaz, nem minden előzmény és indok nélkül. 1458 tavaszán Szilágyi Mihály (közvetve pedig maga a király) buzdítására fogadta be ugyanis a város Mihály trónkövetelő vajdát és családját, illetőleg a Dănești-klánhoz tartozó III. Dant, aki III. Vlad elszánt ellenfelének számított. Amikor tehát Vlad végül Sebeben támadt, nem tett más, mint amit bármelyik trónjáért aggódó uralkodó tett volna: a trónkövetelőt bűjtató város törve megpróbálta a lehetséges konkurenst kiiktatni.¹⁶ Később, 1460-ban a szászöldi Omlás birtokon szabályos vérengzést rendezett, ami ha nem is közvetlen indítéka, de bizonyosan egyik indoka volt Mátyás Vladdal kapcsolatos későbbi döntéseinek.

Katonai akciói és kegyetlenkedései ugyanis nem maradtak hatás nélkül. A nagyszebeniek fűhöz-fához futottak panaszukkal, míg végezetül Mátyás királyig ért panaszuk hangja. S bár a király tiszttában lehetett a vajda megbízhatóságával, a török fenyegetettség által jelentett kényes helyzetével és pusztításainak mértékével, mégis először arra utasította a várost, hogy próbálják megtalálni szomszédjukkal a *modus vivendit*.¹⁷ Eme, első pillantásra meglepő lépés háttérében szélesebb körű politikai megfontolások álltak. Minden jel arra látszott ugyanis mutatni, hogy a havasalföldi vajda egyre inkább a Magyar Királyság felé kezdte fordítani figyelmét, felismerve, hogy a kizárólagos török kapcsolat nagyon hamar a teljes megszállást hozhatja magával. Ráadásul tudomására jutott, hogy II. Pius pápa (1458–1464) vezetésével, az 1459. június 1-jén megnyitott mantovai kongresszus keretei között nagyszabású törökellenes koalíció van kialakulóban, ami siker esetén Havasalföld számára is könnyebb esztendők eljövételét jelenthette.¹⁸ Talán épp ezért kerülhette a nyílt szembefordulást Mátyás is. Tudomásul vette, hogy még egy bizonytalankodó és gyenge szövetséges is több a török ellenében, mintsem a támogatók teljes hiánya.

A közös érdek gyorsan egymás mellé állította a két felet, s 1461-től folyamatosak a jelek arra nézve, hogy Havasalföld a korábbinál fontosabbnak tartotta a magyar kapcsolatot. Ennek egyik bizonyítéka, hogy a magyar helyőrséggel bíró, s a Fekete-tengeren zajló kereskedelemben kiemelt fontosságú Kilia városát többek közt Vlad támogatásának eredményeképpen nem sikerült elfoglalnia Ştefan cel Mare moldvai vajdának (1457–1504), noha 1462-ben többször is kísérletet tett erre.¹⁹ Mindezt tetézendő Vlad megtagadta a Portának járó adót, majd az ennek ügyében nála járó török követeket kivégeztette, azután az ellene küldött vidini bég csapatait is visszaverte, voltaképpen szabályos ellenhadjáratot indított.²⁰ Természetesen a bosszúra nem kellett sokáig várnia. 1462 kora nyarán maga a szultán, II. Hódító Mehmed (1451–1481) vezetett hadat Havasalföld ellen. S bár hadjáratát általánosságban nem szokás átütő erejűnek ítélni – lévén III. Vlad csapataira nem tudott végzetes csapást mérni –, azt azért elérte, hogy Vlad Ţepeş testvéröccse, az 1444 óta a török udvarban élő, a szultán kedvencei közé tartozó Radu cel Frumos (Szép Radu, 1462–1475) kerülhessen időlegesen a trónra.

Ţepeş az öccse és a török elől Magyarországra menekült, valamikor június vagy legkésőbb július folyamán. S ekkor kapcsolódott be először – és előlegezzük meg, személyesen utoljára – döntő módon Mátyás király Havasalföld történetének alakításába. A menekült vajdának védelmet biztosított, s haddal igyekezett visszahelyezni trónjára, persze csak a török főserég távozását követően. A király 1462 júliusának végén hagyta el Budát, hogy a Szeged körül gyülekező hadakhoz siessen. Augusztus 3-án már a városban volt, ahonnan a Csanád–Várad–Kolozsvár–Torda kerülőt közbeiktatva, szeptember utolsó napjaiban érkezett Nagyszebenbe. Ekkorra már Mehmed elhagyta seregét, és augusztus végén Kis-Ázsiába tért vissza.²¹ Sebebenből

Mátyás Kóhalmon és Sepsiszentgyörgyön át vonult egészen a havasalföldi határig.²² Itt azonban megállt, mert az események menetében váratlan fordulat következett be. A két, magát egyszerre vajdának tartó testvér ugyanis egyaránt fordított egyet köpönyegén. Radu, aki közben nem szakította meg török kapcsolatait, hamarjában igyekezett biztosítani Mátyást arról, hogy elfogadja a magyar fennhatóságot és kész a király utasításainak megfelelően cselekedni.²³ S noha ígéretének egyetlen biztosítékát sem adta, úgy tűnik, Mátyás hitt neki.

Ebbéli hitét valami más is támogatta, mégpedig Vlad Ţepeş ellentmondásos viselkedése. Amint arról már szó esett: a vajda a szultáni támadás elől a Szászföldre húzódott. Itteni működéséről, az esetleges visszatérés érdekében tett lépéseiről nem maradt érdemi információink egyetlen kivételtől eltekintve. Valamikor az ősz folyamán ugyanis Vlad levelet küldött a szultánnak, melyben szolgálatainak felajánlása mellett kilátásba helyezte, hogy esetleges támogatása esetén képes lenne Erdélyt török kézre juttatni. A vajda a Brassótól nem is oly távoli (Szász)Rudályon (*in Rhotel*) keltette levelét, a szultánhoz intézett üzenete Mátyás kezébe került, aki azt latin fordításban II. Pius pápának is eljuttatta, és közben sietett tájékoztatni az itáliai államokat is.²⁴

A levelet a későbbi román kutatás némi bizonytalankodást követően már határozottan Mátyás vagy környezete propaganda célú koholmányának tartja, noha ennek beigazolódása esetén nehéz a későbbi események pontos értelmezése. Mátyás ugyanis november első napjaiban, tehát már a vajdai levél ismeretében, Brassóban találkozott Vladdal, majd többheti közös ottani tartózkodást követően²⁵ együtt indultak Havasalföld felé, s a határ közelében álló várnál, amelyről Beheim szövege helyesen jegyzi meg, hogy havasalföldi területen áll,²⁶ Királykőnél²⁷ az esztendő májusában Vácott Mátyás hűségére tért híres-hírhedt hadvezér, Jan Jiskra (Giskra János) elfogta Vlad Ţepeşet.²⁸ Feltéve, de nem elfogadva a magyarországi irathamisítás lehetőségét, azonnal felmerül a kérdés: miért várt volna eddig Mátyás Vlad lefogatásával? Talán személyesen kívánta ellenőrizni az utód, Radu hatalmának biztos voltát, esetleg a korábbi ellenfél megleckéztetése lehetett a célja, hogy saját országában fogassa el a vajdát. Ám az sem lehetett mellékes körülmény, hogy miféle üzenete, „fegyelmező hatása” volt ennek a havaselvi bojárok számára. Mindegyik lehetőség elképzelhető, de a mátyási hamisítás-összeesküvés tényét önállóan egyik sem bizonyítja.

Bármi álljon is a háttérben, egy biztos, Mátyás sem bánkódhatott a kellemetlen ellenség-szövetséges forgalomból való kivonása miatt. Mindez ráadásul nagyon gyorsan zajlott le, mert a király és kísérete december 8-án már Segesváron, aztán Medgyesen tartózkodott, s onnan Körösbányán át az esztendő végére Budára tért vissza. Az elfogott Vlad Ţepeşet is magukkal vitte, s esekély és bizonytalan számú idevágó forrásunk értelmében Budán, esetleg Visegrádon őriztette.²⁹ Élete utolsó évében, amikor Mátyás támogatásával – de erről még lesz szó a későbbiekben – visszatérhetett vajdaságába, a király unokatestvérét, Szilágyi Jusztinát vette feleségül. Házasságuk gyermektelen maradt.³⁰

Csakhogy minket most jobban kell, hogy érdekeljen Radu és a Magyar Királyság kapcsolata. Az 1460-as évek közepétől, voltaképpen a magyar szempontból sikeres jajcai ostromtól (1463/64 fordulóján) kezdődően hosszabb, a korábbiakhoz képest nyugalmas időszak következett az észak-balkáni harctereken. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a török birodalom a keleti hadszíntereken váratlanul komoly ellenállásba ütközött, elsősorban Uzun Hasszán azeri-perzsa hadaiban. Ehhez közel egy időben az orosz és az egyiptomi mameluk uralkodók seregei is támogatást adtak, no meg

közben a híres Szkander bég ellenállása is tartott az albán hegyek közt, így az európai szárazföldi terjeszkedés a Porta számára sokdrangú kérdéssé vált.³¹

Jajca bevétele után Mátyás is fellélegzett, és figyelme inkább Csehország, majd III. Frigyes tartományai felé fordult. Persze a viszonylagos nyugalom nem jelentett békét. A kisebb-nagyobb határ menti villongások és a török betörések továbbra is mindennaposak voltak. Az oszmánok támogatásával trónra került Radu rendre utat engedett a török portyáknak, ám jelentős katonai támogatás hiányában érdemi akciókra nem vállalkozhatott és nem is vállalkozott. Ám a szomszédos szász területek és a vajdaság közötti villongások napirenden maradtak.³²

A látszólagos nyugalom utolsó napjai az 1470-es évek első felében áldoztak le. Radu hatalmas ugyanis hirtelen megszakadt, amikor elsőként 1473 novemberében–decemberében távoli rokona, II. Dan vajda unokája, Basarab Laiotă cel Bătrân (Öreg Basarab) a helyi bojárság szinte puccszerű választásából ideiglenesen Havasalföld élére állt.³³ S bár forrásaink e téren cserbenhagynak bennünket, a későbbi eseményekből visszakövetkeztetve, így némi kockázatot is vállalva, alighanem kimondhatjuk, hogy Basarab támogatása mögött a Magyar Királyságot és Mátyás személyes döntését kell sejtenuünk. Ennek legfőbb bizonyítéka, hogy minden ezután elkövetkező alkalommal (és bizony lett ilyen bőséggel), amikor Basarab elveszítette hatalmát, minduntalan a magyar fél védelmét kérte és kapta.

Radu természetesen azonnal harcot indított elveszettnek látszó trónjáért, s ekkor egy közel évtizedes, még a korábbiaknál is zavarosabb és trónharcoktól terhelt korszak kezdődött Havasalföld történetében. 1473 novembere és 1482 nyara között nem kevesebbszer, mint tizenhatszor cserélődött a vajda személye, s ugyanezen években összesen hat személy töltötte be ezt a tisztséget inkább rövidebb, mint hosszabb ideig.³⁴ Az események mégoly vázlatos ismertetésétől ezen írás keretei közt muszáj eltekinteni, hiszen azt a román történetírás jobbára már megtette. Szempontunkból most az lép elő fontos kérdésként, hogy miként viselkedett ezen évek alatt Magyarország.

Egy ideig láthatóan arra várt, hogy a kérdés majd csak megoldódik magától, Mátyás megelégedett azzal, hogy erdélyi vajdáin, előbb Magyar Balázson, majd Dengelegi Pongrác Jánoson és Vingárti Geréb Péteren keresztül kisebb-nagyobb támogatásban részesítse a neki épp megfelelő havasalföldi vajda (ez jobbára Radut jelentette) politikáját. Ráadásul a „történelmi véletlen” is, ha létezik ilyen, a segítségére sietett. Pontosán 1473-tól kezdődően tagadta meg a Portának járó éves adó fizetését a szomszédos Moldva fejedelme, Ștefan cel Mare, azaz Nagy István. Az évtized közepén pedig arra is figyelmes lehetett a magyar király, hogy az 1467. évi moldvabányai csatában győztes ellenfele, István vajda egyre inkább hajlandó a török melletti másik fontos kapcsolatát, a IV. Jagelló Kázmér (1447–1492) Lengyelországhoz fűződőt is lazítani, így a török elleni harcokba a korábbinál jobban bevonhatóvá vált a magyar stratégiai célok megvalósítása érdekében. Meg is indultak a tapogatózó tárgyalások, amelyeknek hirtelenjében katalizátora is akadt. A vonakodó „csatlós”, Moldva megregulázása céljából ugyanis az albániai Scutari először sikertelennek bizonyuló ostromával bajlódó török szultán Nagy István ellen rendelte Szülejmán pasa ruméliai beglerbéget, aki a hozzá csatlakozott kiegészítő hadakkal egyetemben betört Moldvába, de 1475. január 10-én, Vaslui-nál katasztrofális vereséget szenvedett.³⁵ Ezután tehát III. István vajda és Magyarország lassan enyhülő kapcsolata lényegesen jobbra fordult.

A törökök a vereség után sem hagytak föl Moldva újbóli megtámadásának tervével, így e két indok (a moldvai–magyar viszony javulása és a török fenyegetés) a

feleket voltaképpen egymás karjaiba taszította. István vajda korábbi lengyel orientációjával hónapok alatt véglegesen szakított, és először levélben üzent meg Mátyásnak, hogy hajlandó lenne hűséget fogadni.³⁶ Miután a magyar király erre hajlandónak mutatkozott – a török ellen minden kardra szüksége volt –, 1475. július 12-én megszületett István hűségnyilatkozata Jászvásárott (Iași, Románia; *in Foro Philistinorum*), melynek értelmében örök hűséget és a szomszédos Havasalföld területére lépő magyar had érkezéneke esetére teljes együttműködést ígért.³⁷ Egy hónap múltán, 1475. augusztus 15-én, Budán kiadták Mátyás szövetséglevelét is, melyben István vajdát és országát védelmébe vette.³⁸ Erre szüksége is volt, mert Kaffa sikeres ostroma (1475 júniusa) után Mehmed szultán úgy döntött, hogy személyesen áll serege élére, és véglegesen rendezi a moldvai-havasalföldi kérdést. Aligha kell magyarázni, hogy ez a momentum már közvetlen fenyegetést jelentett a Magyar Királyságra nézve is.

A szultáni hadigépezet tehát megindult. II. Mohamed május 31-én hagyta el Drinápolyt (Edirne, Törökország), s csapataival július elején kelt át a Dunán. Nem túl gyors vonulás után e hó 26-án ütközött meg III. István vajda seregeivel Valea Albă-nál (másutt ez Razboieni néven szerepel) és jelentős győzelmet aratott, azonban István serege maradékaival biztonságban vissza tudott vonulni a hegyek közé.³⁹ Lényegében ez volt a támadók számára a hadjárat csúcspontja. Ekkortól fogva számolhatunk ugyanis a magyar hadsereg egyre meghatározóbb részvételével az eseményekben. A szultáni hadjárat hírére tudniillik megkezdődött a csapatok gyülekezése: a határnap július 25., míg a helyszín Torda volt.⁴⁰ A hadjárat főparancsnoka Bátori István lett, és társául kapta az 1462 óta Magyarországon élő és több királyi hadi vállalkozásban (például Szabács ostrománál) magát kitüntető egykori havasalföldi vajdát, Vlad Tepešt.

Bátori hadai augusztus elején érkeztek Moldva területére, így már csak a kivonulóban lévő oszmán hadak utóvédjeivel találkoztak.⁴¹ A viszonylag rövid, s nagyobb összecsapás nélküli hadjáratot követően Bátori serege élén augusztus második felére az Ojtozi-szorosba húzódott vissza.⁴² Innen küldte augusztus 16-án helyzetjelentését Mátyásnak. Eszerint ekkor néhány napja biztos tudomása volt arról, hogy István moldvai vajda életben maradt, illetőleg értesítette az uralkodót, hogy a törökök kivonultak Moldvából, és sikerült elejét vennie egy Barcaság elleni oszmán–havasalföldi ellentámadásnak.⁴³ Ám seregét még nem eresztette szélnek, mert a moldvai helyzet megnyugvása után figyelme most Havasalföld felé fordult.

Nem tudjuk, hogy mikor, de legfeljebb két hét elteltével Bátori a Szászföldre vonult át, hogy hadjárata második felét, a déli szomszéd elleni támadást és az ekkor negyedszer a vajdai székben ülő Basarab Laiotă cel Bătrân elűzését előkészítse.⁴⁴ Az biztos, hogy szeptember 6-án még a hadsereg szervezési feladatai foglalták le.⁴⁵ Október 2-án még Brassóban volt, ágyúkról, lovasokról intézkedett.⁴⁶ Az események részleteit nem ismerjük, de az utólagos jelentésekből és az időrendből arra gyanakodhatunk, hogy Bátorinak és a vele a fejedelmi székbe visszatérő Vlad Tepešnek, illetőleg az időközben megérkező moldvai segédcsapatoknak csatát is kellett vívniuk és több erősséget megostromolniuk. A jelek szerint az oszmán támogatást élvező Basarab vajda a magyar sereg közeledténeke hírére elébük vonult, de csatát vesztett, és bolgár területre menekült, így a vezér nélkül maradt havasalföldi bojárok harci szelleme elpárolgott, zömük további harc nélkül hűséget fogadott.⁴⁷ November 11-én már arról értesítették a magyar királyt, hogy a hadak Târgoviște megerősítése után Bukarest vára alatt állnak.⁴⁸ Négy nappal később pedig már Budáról is indult győzelmi jelentés a szász fejedelemhez a teljes havasalföldi sikerről.⁴⁹ A bukaresti ostromzár sem tarthatott sokáig,

tekintettel arra, hogy Bátori december 7-én már ismét Brassóból keltezett.⁵⁰ A hadjáratot tehát siker koronázta, s ennek eredményeképpen Vlad Ţepeşnek megadatott, hogy immáron harmadszor Havasalföld élére álljon, ráadásul biztonságáról a Bátori által hátrahagyott kétszáz fős gárda is gondoskodott.⁵¹

A magyar politikai szempontból megnyugtatónak látszó helyzet azonban nem tartott sokáig. Az esztendő legvégén Basarab Laiotă jelentős török támogatással tért vissza, s miután sikerült elfognia Vladot, azon melegében ki is végeztette.⁵² S bár Vlad Ţepeş élete véget ért, Havasalföld zavaros esztendei még korántsem.

A visszatérő Basarab napjai is meg voltak számlálva a trónon, uralma alig tartott egy esztendeig. Az új vajdajelölt, Basarab Ţepeluş cel Tânăr (Ifjabb Basarab, 1474, 1477–1481, 1481–1482) részben a helyi ellenzék, részben Bátori erdélyi vajda és nem lebecsülendő mértékben az új szövetséges, a Magyarország mellett ekkor még kitarító Nagy István vajda támogatásával üzte el elődjét valamikor november folyamán.⁵³ ‘Öreg’ Basarab, meglepő módon, Erdélybe menekült, s ott várta sorsa jobbrafordulását, amiről mi, az utókor már jól tudjuk, hogy nem következett be.

A lehetőség azért egyszer még felcsillant. Az 1478 májusától fogva már másodszor ostromolt Scutari elfoglalása után felszabadult oszmán hadak egy részét a szultán ugyanis Magyarország megbüntetésére indította, és ezzel egy időben Havasalföld feletti elveszett befolyását is visszaszerezni szándékozott. Minthogy a balkáni harcok későn fejeződtek be, a támadás is későn, 1479 szeptemberében indulhatott meg. Az előretörő török csapatokhoz kényszerből csatlakozott Ţepeluş vajda mintegy kétezer fős segélyhada is, így érkeztek Magyarország, Erdély területére. A havasalföldi vajdát a nyomasztó túlerőn kívül személyes indokok is vezérelhették az akcióban való részvételkor, lévén legfőbb ellenlábasa, az Basarab (ahogy arról már volt szó) épp Erdélyben lelt menedéket. A portya a híres kenyérmezei csatába torkollott, és a támadók súlyos vereségét hozta.⁵⁴ Ţepeluş vajda túlélte a mézszárlást, hamarjában hazájába tért, és török orientációját is megtartotta, sőt az új esztendő elején tapogatózó tárgyalásokat is folytatott török területen.⁵⁵ 1480-ban, amikor az előző évi oszmán akciót büntetendő, magyar hadak törtek a fejedelemségre, a vajda már ismét a törökökkel tartott. A két állam közti feszültség tehát nem csökkent, még akkor sem, amikor 1480 novemberében vagy decemberében az öreg Basarab meghalt, így a trónviszály egyik legfőbb oka megszűnt.⁵⁶

Közben a moldvai–havasalföldi viszony is ellenséges maradt, köszönhetően annak, hogy Nagy István továbbra is Mátyás szövetségesének számított. Mehmed szultán 1481. május 3-i halálát követően azonban minden fél kivárára „játszott”. A következő szultán, II. Bajazid (1481–1512) trónra léptével viszont világossá vált, hogy csak akkor lehet békét kötni az új ellenféllel, ha a keresztény oldal is erőt mutat fel.

Erre eleinte nem sok esély látszott, mert Targovişte ura ellenében új trónkövetelő lépett fel IV. Vlad Călugărul (Szerzetes Vlad, 1481; 1482–1495) személyében, ráadásul sikerrel. 1481 őszén néhány hónapra sikerült is Ţepeluş elűznie, de utóbbi az esztendő végén haddal tért vissza, s IV. Vlad sorsa a száműzetés lett. A szerencse azonban segítségére sietett. Ţepeluş 1482 tavaszán meggyilkolták, így IV. Vladon kívül nem maradt komoly esélyes a trónra. Ezt a helyi bojárság és a Magyar Királyság is belátta, így IV. Vlad rövid időn belül másodszorra lehetett Havasalföld ura, aminek feltétele azonban az volt, hogy el kellett ismernie a magyar szövetséget.⁵⁷ A helyzet tehát normalizálódni látszott, s ezt a török fél sem bánta. Az új szultánnak épp elég gondja volt hatalma konszolidálásával és keleti ellenfeleivel, így 1483-ban öt esztendei fegyverszünetre lépett Mátyással, amit később újabb két évre meg is hosszabbítottak.⁵⁸

Ebből eredően éppúgy a Portánál, mint Budán nem épp a legfontosabb kérdések között kezelt havasalföldi probléma sokdrangúvá vált. Bajazid végre kelet felé, Mátyás pedig III. Frigyes tartományai felé indíthatta csapatait.

Jegyzetek

A 2010. szeptember 20-án Pécsen, *Vlad Ţepeş és a Drakula-hagyomány* című konferencián elhangzott előadás szövegének szerkesztett és jegyzetelt változata. Munkámat a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00263/09/2. sz.) támogatta. A kézirat elkészítésében nyújtott segítségéért és hasznos tanácsaiért Simon Zsoltnak (Institutul de Cercetari Socio-Umane 'Gheorghe Şincai' al Academiei Române, Marosvásárhely) tartozom köszönettel.

¹ Legutóbb például: Stephen the Great and Matthias Corvinus. Ed.: László Koszta, Ovidiu Mureşan, Alexandru Simon. Cluj-Napoca, 2007. (Mélanges d'histoire générale) – A kereskedelmi kapcsolatokra, amelyeket itt nem kívánok elemezni, lásd: *Simon Zsolt: The trade of Hungary with Wallachia and Moldavia during the reign of Matthias Corvinus*. In: *Matthias and his legacy. Cultural and political encounters between East and West*. Eds. Bárány Attila, Györkös Attila. Debrecen, 2009. 243–261. (Speculum Historiae Debreceniense. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete Kiadványai 1.)

² *Elekes Lajos*: Nagy István moldvai vajda politikája és Mátyás király. Budapest, 1937.; *Uő.*: A magyar–román viszony a Hunyadiak korában. In: *Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára*. Első kötet. Szerk.: Lukinich Imre. Budapest, é. n. [1940.] 173–228.

³ Természetesen nem lehetett cse a vonatkozó román nyelvű irodalom áttekintése, ám tagadhatatlan, hogy a Mátyás-kori Havasalföldről léteznek összefoglalások. Pl.: *Constantin Şerban: Relațiile lui vlad Ţepeş cu Transilvania și Ungaria*. In: *Revista de Istorie*, 29. (1976) 1697–1720.; *Daniela Mitea: Relațiile Țării Românești cu Transilvania în timpul domniilor lui Basarab IV cel Tânăr (Ţepeuş)*. In: *Anuarul Institutului de Istorie G. Bariţiu din Cluj-Napoca*. Tom. XLVI. 2007. 285–302.

⁴ *Elekes*: A magyar–román viszony. i. m. 178–180.

⁵ A havasalföldi vajdák pontos névalakjai, valamint uralkodásuk napjainkban – vitathatatlan hiányosságai ellenére is – legpontosabbnak tekinthető adatai az alábbi összefoglalásból származnak akkor is, ha erre külön nem utalok: *Istoria Românilor*. Vol. IV. Red.: Ştefan Ştefănescu, Camil Mureşanu, Tudor Teoteoi. Bucureşti, 2001. 804–807. – Igaz ugyan, hogy ennél alaposabb kézikönyv is a kutatás rendelkezésére áll (*Constantin Rezachevici: Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova. A. 1324–1881*. Vol. I. Secolele XIV–XVI. Bucureşti, 2001.), azonban a szerző tudomása szerint utóbbi kötet Magyarországon pillanatnyilag egyetlen könyvtárban sem érhető el.

⁶ *Szakály Ferenc*: A török–magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526). In: *Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából*. Szerk.: Rúzsás Lajos, Szakály Ferenc. Budapest, 1986. 31.

⁷ *Szakály*: i. m. 32., valamint újabban: *Pálosfalvi Tamás*: Az 1442. márciusi török hadjárat. Adalékok Hunyadi János első törökellenes harcainhoz. In: *Történelmi Szemle*, 43. (2001) 52. – A korábbi román szakirodalom ezt az eseményt és Basarab trónfoglalását 1442 decemberére datálta. Vö. pl. *Sergiu Columbeanu–Radu Valentin: Vlad Dracul*. Bucureşti, 1978. 54. A frissebb irodalom ezt már Hunyadi szeptemberi jalmociai győzelmével látja összefüggésben, s szeptembertől számítják Basarab uralkodását. *Istoria Românilor*. IV. i. m. 804. – A hadjárat végét május utolsó hetére tehetjük, mert Hunyadi május 25-én már Brassóba tért vissza. *Adrian Andrei Rusu: Întregiri și interpretări privitoare la itinerariile lui Iancu de Hunedoara*. In: *Anuarul Institutului de Istorie 'A. D. Xenopol.'* 27. (1990) Iași, 1990. 180.

⁸ *Elekes Lajos*: Hunyadi. Budapest, 1952. 160–170.

⁹ *Szakály*: i. m. 34–35.

¹⁰ Visszatérésének időpontját illetően bizonytalanok az adataink. *Elekes*: A magyar–román viszony. i. m. 181., valamint *Istoria Românilor*. IV. i. m. 313. az 1443-as évet adják meg, ám utóbbi kötet fejedelemséglistájában (a 805. oldalon) II. Vlad csak 1444 áprilisától számít uralkodónak.

¹¹ *Elekes*: Hunyadi. i. m. 241.

¹² *Francisc Pall: Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447–1448*. In: *Studii Revista de Istorie*, 16. (1963) 1050–1053.; *Engel Pál*: Hunyadi János kormányzói itineráriuma. In: *Századok*, 118. (1984) 983.

¹³ *Istoria Românilor*. IV. i. m. 314.; *Elekes*: Hunyadi. i. m. 363.; *Constantin Rezachevici: Vlad Ţepeş – cronologie, bibliografie*. In: *Revista de Istorie*, 29. (1976) 1746.

¹⁴ *Elekes*: Hunyadi. i. m. 436–437.

¹⁵ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Band. V. (1438–1457). Begründet von Franz Zimmermann. Bearbeitet von Gustav Gündisch. Band. VI. (1458–1473). Begründet von Franz Zim-

mermann. Herausgegeben von Gustav Gündisch unter Mitarbeit von Gerta Gündisch, Gernot Gussbächer und Konrad G. Gündisch. Band. VII. (1474–1486). Begründet von Franz Zimmermann. Herausgegeben von Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Konrad G. Gündisch und Gernot Nussbächer. Bukarest, 1981–1991. V. 519., 536–537. – Utóbbihoz lásd még: *Gustav Gündisch*: Cu privire la relațiile lui Vlad Tepeș cu Transilvania în anii 1456–1458. In: *Revista de Istorie*, 16. (1963) 683–684. – A román irodalom régtől fogva július–augusztusra teszi III. Vlad hatalomba kerülését. Vö. pl.: *Nicolae Stoicescu*: Vlad Tepeș. București, 1976. 36–37.

¹⁶ A forrásokra és az események részleteire lásd: *Gündisch*: i. m. 689–695.

¹⁷ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. i. m. VI. 7.

¹⁸ *Kenneth M. Setton*: The Papacy and the Levant 1204–1571. Volume II. The Fifteenth Century. Philadelphia, 1978. 204–207.

¹⁹ *Rădvan Laurențiu*: At Europe's Borders. Medieval Towns in the Romanian Principalities. Leiden, 2010. 510–511.

²⁰ *Szakály*: m. 41.

²¹ *Setton*: i. m. 238.

²² A király mozgására vonatkozó részletes forrásokat lásd: *Horváth Richárd*: Itineraria regum et reginarum Regni Hungariae II. Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490). [Sajtó alatt] Budapest, 2011.

²³ *Sz. Farkas Jenő*: Drakula vajda históriája. Budapest, 1989. 42–43.

²⁴ A vajda levelének szövege szerencsés módon épp II. Pius pápa feljegyzései közt maradt korunkra. *Pii Secundi Pontificis Maximi*: Commentarii. Textum recensuerunt atque explicationibus, apparatu critico indiceque nominum ornauerunt Iohanna Bellus et Iván Boronkai. Budapest, 1993. 533. Magyar fordítását lásd: *Sz. Farkas*: i. m. 149., különösen a 38. jegyzet.

²⁵ Beheim öt hétről beszél, amit az ismert királyi itinerárium adatai is megerősítenek. A Drakula-történetek kezdetei. Közreadja: Balogh F. András. Budapest, 2008. 57. (Kronosz könyvek 19.); *Horváth R.*: i. m. passim.

²⁶ „saját földjén hát így esik a vajda fogságba...” A Drakula-történetek kezdetei. i. m. 58.

²⁷ Noha az erősség már nem magyar területen (a Törösvári-hágó túloldalán, Podul Dâmbovitiei, Románia) állt, a vár birtokosa ezekben az évtizedekben a mindenkori erdélyi vajda volt. 1456–1457-ben a Hunyadiak birtoka, majd Mátyás trónra kerülésével ismét az erdélyi vajda igazgatta. *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Budapest, 1996. I. 341. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.), valamint Székely oklevéltár I. (1211–1519). Szerk.: Szabó Károly. Kolozsvár, 1872. 181.

²⁸ A Drakula-történetek kezdetei. i. m. 58.

²⁹ „Órizetének pontos helyszíne ugyancsak vita tárgya. Beheim kéziratos változatában az utolsó előtti, 1069. sorban Iersiu (?) szerepel, de a költemény négy utolsó verse egy másik, áthúzott változatban is olvasható ugyanott, s ebben Wisürd a fogság helye. Ezt egyesek Visegráddal azonosítják, másik forrásként egy ugyancsak Drakuláról szóló régi szláv (orosz) nyelvű históriára hivatkoznak, melyet több szakértő szerint Fedor Kuricin írt, aki az 1480-as évek közepén III. Iván cár diplomatájaként Budán tartózkodott, s művében állítólag Visegrádra utal megjegyzés is olvasható. De ez szó köznévként is értelmezhető, mint *magaslato levő erődítés*, s ennek értelmében a román szlavista, P. P. Panaitescu Vác városát valószínűbbnek tartja. Véleményünk szerint akkor maradunk leginkább az igazságnál, ha Bonfini leírását fogadjuk el, amelyben Buda szerepel, ami nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a király kíséretében akár Visegrádra is ellátogathatott rövidebb időre. De ez már nem a tények, hanem a feltételezések világa.” *W. Salgó Ágnes*: Drakula vajda teteteinek krónikája egy ősnymtatvány lapjain. Budapest, 2002. 4.

³⁰ *Kubinyi András*: Hunyadi Mátyás, a személyiség és a király. In: *Aetas*, 22. (2007) 84.

³¹ *Setton*: i. m. 276–278.; *Szakály*: i. m. 44.

³² Pl.: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen i. m. VI. 346–347., 447–448.

³³ *Istoria Românilor*. IV. i. m. 806.

³⁴ Az elmondottakhoz az adatokat lásd: *Istoria Românilor*. IV. i. m. 806–807.

³⁵ *Szakály Ferenc–Fodor Pál*: A kenyérmezei csata (1479. október 13.). In: *Levéltári közlemények*, 111. (1998) 319.; *Istoria Românilor*. IV. i. m. 378–379.

³⁶ *Fraknói Vilmos*: Mátyás király levelei. Külügyi Osztály. I. 1458–1479. Budapest, 1893. 313–314.

³⁷ „Item, quod dum regia maiestas mitteret contra ipsos Thurcos capitaneum suum per eandem Wallachiam, nos Stephanus woyewoda personaliter et cum omni potencia similiter vademus cum dicto capitaneo.” Rázboieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476. Monografie și culegere de texte. Manole Neagoe, Olimpia Gutu, Mihail Gubogiu, Radu Constantinescu, Constantin Vlad. București, 1977. 142–143.

³⁸ *Teleki József*: A Hunyadiak kora Magyarországon I–XII. Pest, 1852–1857. XI. 540–542.; *Documente privitoare la historia Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*. Volumul II. Partea I. (1451–1575). București, 1891. 8–10.

- ³⁹ *Radu Rosetti*: Stephen the Great of Moldavia and the Turkish Invasion (1457–1504). In: *The Slavonic Review*, 6. (1927) 101–102.
- ⁴⁰ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. i. m. VII. 100–101.
- ⁴¹ *Rosetti*: i. m. 102.
- ⁴² Az ojtózi átkelést említi, de Bátorit tévesen vajdaként határozza meg: *Istoria Românilor* IV. 383.
- ⁴³ Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából I–IV. Szerkesztették: Nagy Iván és Nyáry Albert. Budapest, 1875–1878. II. 321–323. (Monumenta Hungariae Historica. Acta extera.)
- ⁴⁴ „Tandem vero fugato et expulso de Moldavia ipso Turcorum imperatore de nostra commissione et speciali mandato se et gentes suas adversus predictum Bozorad wayvodam et provinciam Transalpinam convertit”
Teleki: i. m. XII. 23.
- ⁴⁵ *Teleki*: i. m. XI. 563–564.
- ⁴⁶ *Teleki*: i. m. XI. 570–571.
- ⁴⁷ Basarab vereségéről: Magyar diplomáciai emlékek. i. m. II. 335–336.
- ⁴⁸ *Teleki*: i. m. XI. 575–576.
- ⁴⁹ *Fraknói*: i. m. I. 355.
- ⁵⁰ Magyar Országos Levéltár. Diplomatikai Fényképgyűjtemény, 260 816.
- ⁵¹ *Elekes*: Nagy István. i. m. 64.
- ⁵² *Sz. Farkas*: i. m. 49–51.
- ⁵³ *Szakály–Fodor*: i. m. 319.
- ⁵⁴ Az elmondottakra lásd: *Szakály–Fodor*: i. m. 320–321.
- ⁵⁵ *Daniela M.*: Relațiile Țării Românești i. m. 296–297.
- ⁵⁶ *Elekes*: Nagy István. i. m. 69.
- ⁵⁷ *Elekes*: Nagy István. i. m. 71–72.
- ⁵⁸ *Setton*: i. m. 399.